

Příčiny nástupu fašistů k moci

Tento text pojednává o příčinách nástupu fašistů k moci v Itálii. Zaměřuje se na zhodnocení společenského klimatu v italské společnosti, analyzuje ekonomické prostředí a (ne)fungování italské státní moci.

1 Rozčarování z výsledků první světové války

Již před první světovou válkou Italské království sužovala rozsáhlá korupce a skepse obyvatelstva, které chovalo odpor vůči liberálnímu establishmentu, jenž nebyl schopen zajistit základní fungování italského státu. Italský liberalismus navíc neměl žádnou skutečně masovou politickou stranu.

Itálie, ač původně byla v spojeneckém svazku s Německem a Rakouskem Uherskem, prohlásila, že tzv. Trojspolek, jehož byla Itálie od roku 1882 součástí, je jen obranným spojenectvím, proto se nepřidá k útočné válce vedené Rakouskem Uherskem proti Srbskému království. Na počátku první světové války Itálie tedy zůstala neutrálním státem. V roce 1915 došlo k podpisu Londýnské dohody, bilaterální smlouvy mezi Velkou Británií a Italským královstvím, která přislíbila Itálii značné územní zisky v případě vítězné války proti Centrálním mocnostem. Itálie měla získat část Tyrolska, celou oblast Rakouského přimoří, včetně města Terst, Istrie a ostrovy Cres-Lošinj, nicméně bez nedalekého ostrova Krk a přístavu Rijeky. Další území měla Itálii připadnout v severní Dalmácii, jednalo se o oblasti s městy Zadar a Šibenik, většina Dalmátských ostrovů, některé oblasti v Kraňském vévodství ležící v oblasti dnešního Slovinska a rovněž Pontafel a Malborgeth-Wolfsbach tehdy náležející pod rakouské Korutanské vévodství. Itálie se měla ujmout role protektora nad Albánií, v tomto smyslu zejména, pokud šlo o zastupování Albánie na venek s ostatními mocnostmi a měla přímo získat albánský přístav Vlora. Přislíbeny byly Itálii také územní zisky v Africe po Německu a Velká Británie se zavázala předat do správy Italům východoafrický Jubaland. V případě porážky Osmanského Turecka Itálie měla obdržet určité území kolem dnešního města Antalya.

Problém na konci první světové války však spočíval v tom, že Itálie zaplatila cenu šesti set tisíc padlých italských vojáků a obdržela jen zlomek toho, co jí bylo Londýnskou smlouvou slíbeno. Není proto divu, že Italové byli z takové „odměny“ značně rozčarováni. Jasper Ridley ve své knize s příznačným názvem „Mussolini“ napsal: „*Mírová smlouva*

*podepsaná ve Versailles 28. června 1919 byla Němci označena za ‚diktát‘ a diktátem byla v téměř stejné míře i z italského hlediska.*¹ Socialisté si účast Itálie v první světové válce interpretovali tak, že Itálie z války neměla prakticky nic víc, než co by získala, pokud by zůstala neutrálním státem. Uším vysloužilých vojáků příliš nelahodila slova socialistů o tom, jak byli ošáleni buržoazií, jež je pro uspokojení vlastních zájmů posílala umírat po statisících do jinak zbytečné války. Oproti tomu Mussolini krytý svou fašistickou organizací, jež byla ustavena v březnu 1919 a nesla název Fasci di Combattimento, vysloužilé vojáky ujistil o tom, že jejich prolitá krev nepřišla nazmar a že jsou hrdinové Itálie.

2 Itálie na pokraji občanské války a role fašistů

Itálie se po skončení první světové války reálně ocitla téměř v občanské válce. Na jedné straně stáli socialisté, kteří měli oporu zejména v silně odborově organizovaných odvětvích jako byly např. železnice. Socialistická zájmová skupina používala rozličné nátlakové prostředky k prosazení svých cílů. Jednalo se zejména o stávky v různých odvětvích ekonomiky a většinou je doprovázelo použití násilných prostředků proti dělníkům, jež odmítli na stávce participovat. „Stávkokazové“ za své rozhodnutí pracovat mohli zaplatit i životem. Jasper Ridley ve své knize ukázal společenské napětí na příkladu silně prosocialistických železničních pracujících: *„Strojvůdci a vlakové čtyři někdy odmítali s vlakem jet, když v něm byl důstojník nebo kněz. Zastavili a nechtěli jet dál, dokud nevítaný cestující nevystoupil.*“² Odpovědi na akce podnikané socialisty na sebe nenechaly dlouho čekat a tzv. squadristé, složení mj. i z řad vojenských vysloužilců, reagovali na socialistické běsnění tvrdě. Kupříkladu v dubnu 1919 došlo k vypálení redakce Italských socialistických novin – Avanti.

Zajímavý je také postoj italských ozbrojených složek k fašistům a socialistům. Policie a vláda podle knihy Renza De Felice „Mussolini il fascista“³ zřejmě stranily fašistům, neboť počet zatčených socialistů se pohyboval na značně vyšší úrovni, než počet zatčených fašistů. Postoj vlády lze vysvětlit strachem ze zakořenění a rozšíření bolševismu v Itálii, což tehdy v Evropě skutečně hrozilo, vzpomeňme například na krátkodobé bolševické státní útvary ve střední Evropě – Slovenskou republiku rad, Maďarskou republiku rad, Bavorskou republiku

¹ RIDLEY, Jasper, Mussolini, Praha 2002, s. 93.

² Tamtéž, s. 96

³ Viz DE FELICE, Renzo, Mussolini. Il Fascista. 1: La conquista del potere, 1920–1925 (1. vyd). Torino 1966, s. 35 a 762.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

rad či Alsaskou republiku rad. Strach z bolševizace sdíleli také průmyslníci, jejichž továrny byly po vzoru Sovětského Ruska okupovány pracujícími a řízeny socialistickými radikály. Ti vyrobené zboží prodávali pod cenou. Pokusy zaměstnavatelů na opětovné zmocnění se podniků měly zhatit Rudé gardy. Neklid se ovšem netýkal pouze průmyslu, ale i zemědělství, v němž rovněž propukaly násilné stávky pracujících. Socialisté chtěli zabavit půdu velkostatkářů a předat ji do užívání zemědělským družstvům. Problém spočíval zejména v nečinnosti vlády, neboť vlastníci naléhali na premiéra, ale ten nepodnikl nic. Až po několika týdnech k sobě svolal zástupce dělníků (odborníky) i zaměstnavatelů a výsledek tohoto jednání byl jednoznačným vítězstvím odborů, což vyvolalo zvýšené obavy z příchodu bolševické revoluce zejména u italských vyšších a středních tříd. Zejména střední třída se potom postupně začínala přiklánět k fašistům a fašistická členská základna rychle rostla. Mocní velkostatkáři, ale i menší rolníci, kteří byli přinuceni nedobrovolně vstoupit do družstev, se proto obrátili na fašisty, aby proti združstevňování zemědělství zasáhli. Zde je ještě nutno připomenout, na jakých zásadách měla stát fašistická zemědělská politika. Jasper Ridley ve své knize psal: „*Fašisté prohlašovali, že rozhodující zásadou jejich zemědělské politiky je, že půda má patřit těm, kdo na ní hospodaří. Nebylo by však v ničím zájmu a nejméně ze všeho v zájmu národního hospodářství, kdyby byly velké statky rozparcelovány. Proto fašisté soudí, že by pachtýři měli poskytovat půdu rolníkům za mírný nájem. Přesvědčovali velkostatkáře, že tohle je to nejlepší, v co mohou doufat, a ti nebyli s dohodou nespokojeni.*“⁴

3 Fašistický manifest (program) z roku 1919

Jaký program prosazovali fašisté? Ve svém původním programu⁵ z roku 1919 prosazovali zavedení všeobecného pasivního volebního práva již od 18 let a lidé měli mít možnost být zvoleni od svých 25 let. Volební právo se vztahovalo též na ženy, na rozdíl od značné části tehdejších evropských států. Volební systém měl být proporční na regionální bázi. Program požadoval zastoupení na vládní úrovni prostřednictvím národních rad utvořených podle odvětvové struktury ekonomiky a vytvoření národních rad odborníků na problematiku průmyslu, dopravy, trhu práce, veřejného zdravotnictví, apod. Těmto měly náležet legislativní a ministerské pravomoci. Trnem v oku italských fašistů byl italský senát,

⁴ RIDLEY, Jasper, Mussolini, Praha 2002, s. 108.

⁵ Il manifesto dei fasci italiani di combattimento.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

horní komora italského parlamentu volená pouze bohatými lidmi. Fašisté prosazovali jeho zrušení.

Velmi levicově působila část programu, jež se zabývala sociálněpolitickou problematikou. Fašisté ve svém programu požadovali okamžité zavedení osmihodinové pracovní doby, jakož i uvedení institutu minimální mzdy. Zástupcům dělnictva měla být umožněna účast v radách průmyslových společností. Fašistický program žádal revizi návrhu zákona o pojištění proti invaliditě a sliboval snížení věkové hranice odchodu do starobního důchodu o 10 let z 65 let na 55 let.

Také oblast financí ve fašistickém programu lze označit jako značně levicovou. V této části totiž byl vysloven požadavek na zavedení silně progresivní daně z kapitálu, jež měla částečně přerozdělit příliš koncentrované bohatství. Program také řešil otázky církevních financí. Sliboval zabránit majetku všech náboženských spolků a zrušení všech diecézí, jež vykazovaly obrovské závazky vůči italskému národu a právům chudých. Mělo také dojít k revizi všech vojenských kontraktů a zabavení 85 procent ze zisku z nich. Fašisté měli dokonce v plánu znárodnování, které se mělo týkat všech zbrojních podniků a továren na výrobu výbušnin. Plánovali vytvoření národně-obranné milice s krátkou dobu služby pro výcvik. Zahraniční politika měla být zatím ještě mírová, ale konkurenceschopná, italská národní kultura měla být ve světě šířena nenásilnou cestou. Fašistický program sliboval rovněž zlepšení a systematizaci dopravy, především železnice. V parlamentních volbách roku 1919 se fašistům ještě nepodařilo dostat do parlamentu, ve volbách o dva roky později však již byli mnohem úspěšnější. Do parlamentu kandidovali v rámci Národní unie vedené dlouholetým liberálním premiérem Giovannim Giolittim, jež obdržela 19,1 % hlasů. Národní unie obdržela 105 křesel, z toho 35 křesel⁶ připadalo na fašisty a Italské nacionalistické asociaci (ANI) náleželo 20 křesel v parlamentu. ANI byla v roce 1923 sloučena do Mussoliniho Národní fašistické strany (přetransformována z předcházející organizace Fasci di Combattimento). Národní unie ovšem skončila až třetí za socialisty a lidovci, ale na nejsilnější socialisty ztrácela pouze cca 5 procentních bodů.

K podstatě fašistické ideologie je ovšem nutno ještě slovy historika Pavla Helana dodat, že *„ideologie ve chvíli vzniku fašistického hnutí v březnu 1919 ... je v podstatě naprosto odlišná od fašismu, potom, třicátých let. V podstatě oproti nacismu, my nemůžeme*

⁶ Jasper Ridley ve své knize „Mussolini“ uvádí 38 mandátů.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

dát nějakou konstantní definici idejí fašismu, ty se mění. Na začátku je antiklerikální, republikánský, program z roku 1919 je hodně levicový, ..., tam se jedná o zajištění peněz pro ty, kteří se vracejí z války, pro vdovy, o osmihodinové pracovní době. [Jsou tam] sociální požadavky.“⁷

4 Fašisté pochodují k moci – pochod na Řím

Poté, co se fašisté dostali do parlamentu, Mussoliniho dalším cílem bylo uchvácení vlády. Na fašistickém sjezdu v Neapoli, který se konal 24. října 1922, Mussolini řekl: „*Bud' nám vládu předají, nebo se jí pochodem na Řím zmocníme.*“⁸ Zároveň ale také potřeboval, aby se proti němu a jeho původně republikánským fašistům nepostavily konzervativní, monarchistické kruhy, proto stejně jako již několikrát předtím zdůraznil svou podporu monarchii. Sdělil, že italská monarchie Savojského rodu se nikdy nepostaví proti vůli národa. Fašisté se nejprve měli zmocnit důležitých míst na severu Itálie a v sobotu 28. října se měli shromáždit na třech místech severně od Říma.

Před začátkem akce skutečně fašisté začali obsazovat radnice severoitalských měst a začali přebírat její správu, italská vláda s tímto stavem věcí nic nedělala, armádu povolala až době, kdy reálně hrozilo nebezpečí jí samotné. Řím bránilo na 12 tisíc vojáků, Mussolini deklaroval, že se pochodu na Řím zúčastní na 60 tisíc fašistů, ke králi Viktoru Emanuelovi se dokonce dostala zpráva o tom, že na Řím pochoduje až stotisícový fašistický průvod a navíc si král nebyl jist, zda se může na podporu armády spoléhat. Pochod však ve skutečnosti čítal jen 26 tisíc osob, ač je pravdou, že fašisté měli ještě k dispozici další záložní síly dislokované v severní Itálii. Král se ale bál, že by část vojska přeběhla k fašistům a část by zůstala věrná koruně, což by v praxi znamenalo občanskou válku. Král se po poradě se svými poradci rozhodl nevyhlásit stav obležení, což kromě komunistů a socialistů dle J. Ridleyho většina Italů schvalovala. Král původně zamýšlel jmenovat premiérem někoho jiného, v jehož vládě by Mussoliniho fašisté zasedli, to ale Mussolini odmítl. Později mu bylo nabídnuto sestavení vlády. Mussolini se stal dosud nejmladším premiérem a kromě toho šéfoval také ministerstvu zahraničních věcí a ministerstvu vnitra.

⁷ Historický magazín, 2007, Česká televize, <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095687448-historicky-magazin/207452801280043> [10. 2018].

⁸ RIDLEY, Jasper, Mussolini, Praha 2002, s. 134.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Mussolini nezavedl svou diktaturu hned, ale postupně s uchopováním moci zabíjel italskou demokracii. Poslední relativně demokratické volby v Itálii proběhly v roce 1924, ale probíhaly již za platnosti tzv. Acerbských zákonů, které automaticky přiřkly dvoutřetinový počet mandátů vítězné volební straně, jež musela ve volbách obdržet alespoň 25 % hlasů. Mussoliniho liberálně-fašisticko-nacionalistická koalice tak díky tomuto systému obdržela 64,9% hlasů a získala 374 křesel z 535. V této době se demokratické zřízení v Itálii stalo již jen pouhou iluzí. Kritik výsledku voleb z řad socialistů byl navždy umlčen fašisty a v roce 1926 převzala kontrolu nad zemí „Velká fašistická rada“ místo parlamentu.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

